

Тема: Практичне заняття. Феномен українського шістдесятництва.

Мета: сформувати знання про рух «шістдесятників» в українській культурі; розвивати уміння висловлювати та аргументувати власні судження про розвиток культури в Україні другої половини 1950-х – 1960-х рр.; продовжувати формувати в учнів уміння виділяти головне під час вивчення матеріалу та узагальнювати поняття та факти, що вивчаються; на прикладах творів «шістдесятників» виховувати почуття прекрасного, а на прикладах їх життєвих шляхів - виховувати патріотизм, чесність, почуття власної гідності.

Обладнання: підручник, відеофільм "шістдесятники", проектор, портрети, картки з розробленими таблицями

Тип уроку: практичне заняття.

Поняття та назви: русифікація, ідеологізація, "шістдесятники", клуб творчої молоді "Супутник", Український національний фронт (УНФ).

Основні дати та події: 1956 - створення Міністерства культури УРСР; 1958 - 1961 рр. - діяльність УРСС " Української робітничо селянської спілки"

Історичні постаті: В. Симоненко, Л. Костенко, В. Світличний, В. Стус, А. Горська.

Очікувані результати: після цього уроку учні зможуть називати дати пов`язані з темою уроку; застосовувати та пояснювати на прикладах поняття та терміни; характеризувати представників (- ць) опозиційного руху УРСР; висловлювати власну думку щодо руху "шістдесятників".

Хід уроку

I. Організаційний момент уроку

II. Мотивація навчальної діяльності.

Запитання 1. Як вплинула деєсталінізації на розвиток літературно - мистецького життя ?

III. Актуалізація знань учнів

☐ Робота із хмаркою тегів

Запитання 2. Виберіть прізвища письменників, поетів-шістдесятників, з якими ви познайомилися на уроках української літератури

IV. Вивчення нового навчального матеріалу

1. Перегляд фрагменту документального фільму "Шістдесятники".

<https://www.youtube.com/watch?v=VcU3NmQc52w>

Робота з історичними джерелами.

ДОКУМЕНТ 1

Зі щоденникових записів Леся Танюка: «Якось одного чудового дня сиділи ми у великій залі інституту, осіб п'ятдесят-шістдесят, аж раптом відчиняються двері й заходить великий гурт екстравагантних молодих людей: художники! Привела їх Алла Горська. Висока, коси хвилями, білий светр, сині брюки спортивного крою. Дуже голосна, життєрадісна - умить усе переінакишила, і за кілька хвилин ми вже говорили про необхідність розвивати мистецтво української театральної афіші, про повернення до джерел і традицій, про необхідність рівнятися на самих себе, на Бойчука і Курбаса, бути гідними наших поетів (всі ті, хто розстріляний), які вже тоді звучали. Власне, з цього приходу і почався справжній Клуб творчої молоді. Художники-нонконформісти принесли із собою дух активного бунту, заперечення старих догматів і форм. А було їх у малярській секції, яку очолила Алла, досить багато, понад двісті чоловік! У клубі вирували пристрасті, - вечори, дискусії, поїздки Україною з метою вивчення і збереження пам'яток архітектури, театральні вистави, розробки десятків проектів... Потім почалася навала "кіношників", протоптали стежки до Клубу молоді поети, прозаїки, журналісти, історики, актори київських театрів, комсомольські та партійні працівники. І саме завдяки численній перевазі загону художників набула практичного сенсу основна ідея Клубу творчої молоді - об'єднати молоді творчі сили Києва, вирвати з-під влади. З березня - квітня 1960 р. Клуб заявив себе по всіх усяодах... Алла була душею Клубу, його мотором та організатором».

Нонконформізм (незгода) у широкому значенні - активне неприйняття загальноприйнятого ладу, норм, цінностей, традицій або законів. Протилежність: конформізм - настанова на те, щоб бути «як усі».

Виконайте завдання 1. Як, за спогадами Л. Танюка, Клуб творчої молоді «Сучасник» перетворився на осередок українського культурного життя?

ДОКУМЕНТ 2

Зі спогадів Михайлини Коцюбинської: «Невеличке помешкання Івана Світличного в Києві на Уманській, 35 стало осередком інтенсивного духовного життя, неофіційним Клубом творчої молоді. Тут почували себе як удома Василь Симоненко й Іван Драч, Опанас Заливаха й Алла Горська, Іван Дзюба і Юрій Бадзьо, Галина Севрук і Василь Стус, Ігор Калинець і Василь Голобородько. Тут ми відкривали для себе Плужника, Антонича, Зерова.

Тут вітали кожен паросток нонконформістського українського мистецтва. Тут знайшов свій духовний дім Василь Симоненко - Світличний був його першим критиком і порадиником, пускав у світ його "захалавні" твори... Тут, у цій хаті, записувався на плівку Симоненків "Злодій" та інші поезії, завдяки чому його голос зберігся для нащадків. Тут усі вони знаходили теплу усмішку, підбадьорливе слово, життєдайний духовний (та й не лише духовний!) харч, невибагливу, але безвідмовну ночівлю. Тут було зібрано практично все, що видавали в той час, - книжки, здавалося, от-от витіснять господарів із хати. Та

вільне крісло для душевної розмови знаходилося завжди. Тож в історії української культури значення цих по-житейському надто скромних, якщо не сказати вбогих за сучасними стандартами, але духовно багатих пенатів важко переоцінити...

Не володіючи ораторським хистом, Світличний якимось непомітно й ненав'язливо опинявся в центрі кожної культурної акції. Сам читав, здається, все варте уваги і прилучав до цього інших. Пізніше у відкритому листі Миколі Бажанові з табору писав, що ця нестримність читацьких інтересів була чи не найголовнішим "криміналом", за який його було засуджено. Був носієм небезпечного знання. Те, що відкривалося йому, умів зробити надбанням інших.

У своїй передмові до збірки "Серце для куль і для рим" Іван Дзюба зауважив, що Світличний ішов до українського патріотизму не так від національного сантименту та емоцій, як від загальнолюдських гуманістичних понять і цінностей. Поділяю цю думку. Йванова "українськість" була якась спокійно-самозрозуміла, без декларацій. Перекладати українською Ронсара чи Бодлера - це й було ділове утвердження багатючих можливостей української мови без захоплення її "солов'їністю". Патріотизм не як гасло, а як робота, як дихання.

ОСОБИСТІСТЬ

Іван Світличний (1929-1992)

Поет, публіцист, перекладач, один із найкращих літературних критиків 1960-х рр. Ідейний натхненник українського національного руху 1960-1970-х рр., духовний провідник шістдесятників. Був двічі заарештований за статтею «Антирадянська агітація і пропаганда» (1965, 1972). У 1972 р. засуджений на 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. Звільнений 1983 р. Повернувшись важкохворим, продовжувати громадську діяльність він уже не міг.

«Історія багатостраждального українського шістдесятництва - літературно-мистецького і суспільно-політичного відродження 60-х років, - як і історія дисидентства, а фактично боротьби за громадянські права, нерозривно пов'язані з іменем Івана Олексійовича Світличного» (І. Дзюба).

«Як очевидець, наслідую твердити, що практичне здійснення Іваном Світличним свого покликання як критика, наставника молодого покоління було навіть більш вагомим і значущим за його літературно-критичний доробок. Звичайно, з поправкою - просто він не встиг реалізувати повною мірою, "на папері", у друкованій формі свій непересічний талант, свій аналітичний дар, своє теоретичне мислення... І, напевно, про головний Іванів Божий дар - мистецтво бути людиною серед людей. Людина м'яка й гранично доброзичлива - і водночас тверда й незламна там, де йдеться про переконання, принципи, моральні засади» (М. Коцюбинська).

Алла Горська (1929-1970)

Художниця, одна з центральних постатей руху шістдесятників. Вирішивши у зросійщеній родині, сама перейшла на українську мову спілкування. Була одним з організаторів КТМ «Сучасник». Її твори не раз експоновано на всесоюзних та республіканських художніх виставках. За принципову позицію, бунтівну непокору Аллу було виключено зі Спілки художників України. Конфлікт А. Горської з тодішньою владою скінчився убивством мисткині за нез'ясованих обставин.

«Саме Алла і є найяскравішим прикладом неофіта на ниві національного усвідомлення. У ній, людині мистецьки вразливій, емоційно багатій, просто променіє пристрасть новопосвяченого. Щойно припала до національного джерела, відкрила для себе Україну, її мову і себе в Україні, звідси бажання напоїти з цього джерела інших, активне “вербування” соратників - як сенс життя, як мірило оцінок, як спонука до чину. Все її життя, вся діяльність, лінія поведінки - свідчать про це» (М. Коцюбинська).

Завдяки яким якостям І. Світличний став душею осередку шістдесятників? Чому повернення вилучених з історії української літератури імен, переклади українською вершинних зразків європейської літератури, інтелектуальні розмови і були справжнім виявом патріотизму? У чому саме партноменклатура вбачала в такій діяльності небезпеку для системи?

Виберіть із тексту джерел влучні характеристики Алли Горської та Івана Світличного. Які деталі у свідченнях очевидців справили на вас найбільше враження? Складіть коротку характеристику постатей, записавши під кожним з імен 2-3 прикметники, якими їх можна схарактеризувати; 2-3 дієслова, які виражають сутність діяльності кожної постаті; речення, що вказує на роль кожної в тогочасному культурному житті; в останньому рядку запишіть один влучний іменник, який визначає місце кожного з діячів у русі шістдесятників.

Виконайте завдання 2. На основі фрагментів джерел зробіть висновок, чи мала підстави М. Коцюбинська твердити, що «Алла Горська й Іван Світличний були головними посталями нашого покоління. В пам'яті це дві яскраві плями.

Світличний і Горська об'єднували київське середовище...» Свій висновок обґрунтуйте.

3. У чому сучасники вбачали значення київського Клубу творчої молоді «Сучасник» для поширення ідей шістдесятництва

ДОКУМЕНТ 3

Зі щоденникових записів Леся Танюка: «Восени 1962 р. ми - А. Горська, В. Симоненко і я - були призначені від київського клубу творчої молоді до складу комісії, яка розслідувала злочини сталінського періоду порушення законності. Очевидці й реабілітовані, що поверталися з таборів, вивели нас на можливе місце єжовських та беріївських

розстрілів. Це ліс навпроти селища Биківня під Києвом, де ми справді знайшли ці жахливі сліди - вимиті з ґрунту черепи, простріляні кулями. Серед них і дитячі, кістяки, рештки одягу. Представники районної влади, до якої ми звернулись за роз'ясненнями, заборонили нам "у це лізти", бо тут, мовляв, стояв німецький концтабір.

Це неправда. Це розстріли радянського періоду. Концтабір був у Дарниці. А там, у Биківні, німецьких поховань і розстрілів не було. Це засвідчили старожили. Вони ж і підтвердили, що німці, увійшовши до Києва, відразу влаштували тут "показові" розкопи за участі міжнародних представників Червоного Хреста, щоб задемонструвати "звірства більшовиків". Про це було і в газетах періоду окупації. Існує документальне підтвердження цього і в закордонних виданнях, звичайно, з антирадянською скерованістю... Неупереджена ексгумація здатна підтвердити чи заперечити дані, зібрані нами й передані до Київського міськвиконкому як офіційний "Меморандум" Клубу творчої молоді... Відразу ж після того "Меморандуму" на кожного з нас трьох, які його підписали, почався тиск, який межував з кримінальним».

Виконайте завдання 4. Чому після офіційного подання «Меморандуму» ініціатори акції відчували на собі тиск? Як це характеризує тогочасне суспільно-політичне життя? Чи можна твердити, що поява дисидентського руху була неминучою за таких обставин?

ДОКУМЕНТ 4

Зі спогадів Надії Світличної: «Було дуже цікаве життя у той час у Києві, - Клуб творчої молоді я застала ще тоді, коли приїздила в гості до Івана, а коли переїхала в 1964 році, його якраз тоді розганяли. Я застала ще останній вечір Шевченка в березні в Жовтневому палаці - то був надзвичайний вечір. Алла Горська робила тоді на нього запрошення... Воно складалося гармонікою п'ять на п'ять частин, і на кожній частинці було написано назву якогось твору або якась цитата Шевченка, і коли перегорталося останню сторінку, то поряд виходило два записи, тобто на двох сторіночках, але вони опинялися поряд. І було таке: "Караюсь, мучуся, але не каюсь", а поряд: "В сім'ї вольний, новий". Потім ті запрошення відразу ж, навіть вже того вечора, і пізніше, під час обшуків, вилучали, але в мене воно збереглося. Програма була дуже цікава: був тільки Шевченко. На відміну від сьогоднішніх балакунів, там ніхто ніяких доповідей не виголошував, ніхто не читав своїх творів, а тільки Шевченка, і то три поеми: "Сон", "Кавказ" та "І мертвим і живим...". Читав Пономаренко... Враження було надзвичайне. Атмосфера була просто наелектризована, і коли власті, які, звичайно ж, там були, відчували, що це може закінчитися не знати чим і що ці люди понесуть з собою з Жовтневого палацу... Такий мовчазно наелектризований зал був, і слова: "Раби, підніжки, грязь Москви, варшавське сміття ваші пани..." - і так далі... Реакція була вибухова...»

Виконайте завдання 5. Як ви думаєте, чому організатори вечора відмовилися від будь-яких промов, натомість запропонували слухати тільки поезію Т. Шевченка? Чому запрошення на вечір вилучали під час обшуків?

ДОКУМЕНТ 5

Зі спогадів Галини Севрук: «У той час КТМ став і тривалий час був Академією духовності, пізнання і практичної діяльності серед загальної атмосфери задухи сталінського режиму. Передувала виникненню Клубу "хрущовська відлига". Лише ця подія створила умови, коли стало можливим говорити те, про що ми звикли мовчати. І хоча це також була облуда, та все ж вона мала форму лібералізму. Поверталися в'язні, розпочалась реабілітація. Мені раптом розкрились очі: як можна бути художником

України і не знати української мови, літератури, історії, мистецтва. Я знала, що ці дисципліни у вищих закладах інститутів та в школах не викладались. Шоковий стан опанував суспільством. Більша частина не хотіла перевчатися, легше було залишатися на звичних позиціях. А я вже не могла і не хотіла, я вже бігла вперед, спотикаючись і падаючи ледве не на кожному кроці. Постійні баталії вдома, на роботі і на вулиці. Я перейшла на жахливий суржик. Наді мною сміялись, та я вперто не відступала. Іван Світличний (по-справжньому світла людина) весь час підтримував мене і як людину, і як митця. КТМ нас об'єднав, але й поза Клубом ми спілкувалися, радились, навчались. 60-ті роки вважаю найпрекраснішими, найчарівнішими і найбільш творчими роками цілого життя. Була тоді постійно щаслива, ніби купалась у сонячному промінні. Я не ходила, а літала, окрилена потужною високою духовністю Івана Світличного. Він відкрив для мене нове життя, нові дороги в мистецтві. І не тільки для мене. Біля Івана постійно роїлись поети, письменники, художники. Ми озирнулись навколо і побачили тверезими очима те болото і багно, у якому бездумно і безініціативно перебували весь час по війні. Повсякденно було живе спілкування, творча думка нуртувала. Ми робили вечори політв'язнів (вечір Курбаса, Куліша), ми створили "Вертен" і з колядками ходили на Різдво до наших однодумців, друзів, і не тільки до них. Вечір Івана Франка, що ми його організували в одній з університетських аудиторій, особливо запам'ятався, бо після закінчення вечора хтось організував смолоскипи, які запалили, і, співаючи українських пісень, рушили всім гуртом до пам'ятника Іванові Франку. Вулиці були вже темні, і тільки наша жива і світла колона лякала перехожих, що, як щури, тікали від нас. Дух сталінізму ще довго димовою завісою застилатиме очі пересічного громадянина. А ми тим часом дістались пам'ятника І. Франка і вже там влаштували справжній концерт. Тоді ще нас не розганяли - не мали вказівки. 1963-1965 роки. М. Ю. Брайчевський розпочав у Спілці художників читати лекції з історії України для вільної аудиторії (поки що 2-3 лекції). Читав українською мовою. Приміщення не могло вмістити всіх бажаних. Пізніше Спілка заборонила ці лекції. Поступово на нас почали тиснути вищі інстанції, забирали приміщення, забороняли вечори. Ми відступали поволі. Переходили здебільшого на приватний спосіб спілкування. "Хрущовська відлига" закінчувалась. Нами зацікавився КДБ. Викликали, допитували. Особливо їх нервувала Алла Горська. Дочка директора кіностудії імені Олександра Довженка мала б бути лояльною до КДБ, натомість вона тримала себе з ними зухвало і незалежно. Також російськомовна, як і я, Алла була жертовно безоглядна. Аби навчитись української мови, я влаштувала у своїй майстерні уроки мови. Викладала Надія Світлична - прекрасна вчителька, добра і вірна подруга. Алла, я та Люда Семикіна ходили вечорами на уроки і, як школярки, писали диктанти. Загалом це тріо - Алла, Люда і я - проявило себе досить гучно кілька разів. Були співавторами вітража, по якому славнозвісний ректор Київського університету академік Швєц (так він називав себе) топтався власними ногами - у злobie й переляку. Топтався по вже розбитому, розкиданому і знищеному вітражу...»

Виконайте завдання 6. Про які нові факти діяльності КТМ довідалися? Чому Галина Севрук характеризує період «хрущовської відлиги» як облуду?

Виконайте завдання 7. На підставі наведених свідчень доведіть, що діяльність КТМ «Сучасник» була одним із найяскравіших виявів українського шістдесятництва.

ДОКУМЕНТ 6

Зі спогадів Є. Сверстюка: «...Наше покоління формували різні середовища. Художники почали малювати те, чого раніше вони не малювали і що раніше ніяк не могло стати предметом їхньої творчості. У поетів почала з'являтися якась свіжість і свобода. Паралельно розвивалася критика - у той час вона була дуже важливою. Люди чекали буквально кожного слова. Тогочасна критика була не так глибокою, як гострою. Однак якщо хтось мене спитав, чи виступили в той час критики з якимись новими ідеями, то я б сказав, що в той час найважливіше завдання полягало в тому, щоб відкрити заборонені й спрофановані цінності...»

Як ви розумієте настанову для тогочасної критики «відкривати заборонені й спрофановані цінності»?

Виконайте завдання 8. Узагальнивши свідчення джерел параграфа, сформулюйте кілька тез, які розкривають феномен шістдесятництва. Обґрунтуйте їх, використавши документальний матеріал уроку.

V Підсумки уроку

Таким чином, ми сьогодні на занятті опрацювали тему «Феномен українського шістдесятництва». Я переконана, що ви не просто ознайомились з нею, а й опанували і засвоїли її. Ми з вами попрацювали плідно, багато встигли дізнатись, вдосконалили вміння працювати чітко, злагоджено, творчо.